

LLUÍS BOSCH MARTÍ, MILITANT PER LA VIDA I PER L'ART. APUNTS

MANEL PALAHÍ

«Hi ha un quadre de Paul Klee intitulat *Angelus novus*. On es representa un àngel que sembla com si estigués a punt d'allunyar-se de quelcom que el té astorat. Els seus ulls els té oberts en desmesura, la boca badada i les ales esteses. I aquest haurà de ser el semblant de l'àngel de la història. Ha girat el rostre vers el passat. A on a nosaltres se'ns ha manifestat una cadena de dades ell hi veu una catàstrofe única que apilona incansablement ruïna sobre ruïna llançades als seus peus. Prou voldria ell aturarse, despertar els difunts i recompondre allò esmicolat. Mes des del paradís bufa un huracà que s'entortolliga amb les seves ales tan fort que l'àngel ja no les pot tancar. Aquest huracà l'empeny irremeiablement vers el futur, al qual dóna l'esquena, mentre que els pilons de ruïnes creixen fins al cel davant seu. Aquest huracà és el que nosaltres anomenem *progrés*.» W. Benjamin, *Tesis de filosofia de la història*.

PRIMERA APROXIMACIÓ AL PERSONATGE

Costa enfocar bé el *zoom* quan cal fer un retrat d'una persona amiga. I més amb en Lluís. Doncs perquè penso, i em condiciona, que no el veuen igual alguns que hi tenen un tipus de tracte amb major sintonia, que com el deuen veure d'altres a qui, en algun moment o sovint, ell els ha viscut des de la trinxera del davant. I no puc esperar que ni uns ni els altres reconguin el seu perfil que ací voldria dibuixar per a la posteritat. Desitjo que amb els altres escrits adjunts perduri un Lluís retrat en mosaic teixit d'instantants i de vivències múltiples amb què ens ha acompanyat.

Contagiant-me un xic de la seva gosadia i del seu estil metrallant d'aposticions sense fi quan escriu, heus aquí la meua percepció de l'obra seva lligada al personatge gironí i cosmopolita, revolucionari civilitzat, artista

plàstic, adoctrinador social i comunicador que irradia una vitalitat pacifista i bel·ligerant, popular, democràtica (en el seu sentit primigeni, no el demagògic i promiscu actual) i un humanisme sincopat de visceralitat, fruit d'un comunisme a l'hora convençut i crític, vers l'utòpic ultrahome nietzschia, el *der Ü'bermensch*, l'home superant-se i no el superhome que mal interpretà el nazisme.

La seva voluntat de ser i el seu desenvolupament heterodox, autodidacte, d'esquerres que incomoda segons quines esquerres, denunciador i perseguidor a pit descobert, a l'estil que li és propi, nodreixen i basteixen també el seu afany famolenc del saber filosòfic, l'acumulació de documents d'actualitat i d'àmbit local ric d'articles arrauxats d'opinió i fent del seu taller també un racó acollidor de persones amigues o necessitades. Com a activista social sempre ha estat a punt per causes que senti justes i contra allò opressor o sectari. Persona que estima *malgré tout* i que vol sintetitzar això i més en la seva obra artística.

Forma part de les generacions que ens ha tocat viure els anys de grans canvis. Hem passat d'una societat industrial i de postguerra a una d'interplanetària i globalitzant. També som els que hem vist una gegantina degradació i dilapidació ecològica del planeta. El resultat, en el cas d'en Lluís, és tota una recerca d'expressivitat creativa. I en no esgotar-se tot el que vol contagiar amb la seva experiència pictòrica genera tot d'escrits de conscienciació i denúncia com a activista social i artístic gironí, català, nou quixot que anhela unes estructures socials menys contradictòries. Tocat per l'àngel de la història i de la filosofia, *Angelus novus*, depura i contradiu segons quina concepció de progrés a l'estil de Walter Benjamin. D'aquest autor, junt amb els altres de l'Escola de Frankfurt, ha rellegit molt i encara hi dialoga sovint, si cal visitant-lo al monument de Portbou. En Lluís, per cert, fou qui rescatà de l'oblit els lligams entre aquesta població marinera i fronterera amb les darreres pistes i l'enigmàtic final de W. Benjamin, publicat al *Punt Diari* i en la històrica revista *Presència*.

En definitiva tota la seva producció no és res més que exponent d'un esperit lliure, idealista i compromès que vol sintonitzar amb l'esperit de cada temps i a qui importa el curs dels esdeveniments, dels individus concrets, del país, de la Girona a què aspira talment un tub d'assaig o petita parcel·la d'un món que es voldria menys esquarterat i més integrador, amb un sentit més humanista, cosmopolita i alliberador.

*Amb la cançó bastim en la foscor
Altes parets de somni, a recer d'aquest torb.
Salvador Espriu. La pell de brau*

BOSCH MARTÍ MUTANT I ELS RETAULES DEL S.XXI

Visiono Bosch Martí com una mutació darwiniana gironina; com una diferència de la potència fragmentada de la veritat gironina; i de la del món. I algunes obres seves són el procés de fusió dels gens culturals i artístics dels s.XXI i s.XX i dels que precediren. Intentaré demostrar-ho.

En Bosch Martí existeix. No se'l pot silenciar. És una presència idiosincràtica en l'hàbitat gironí. S'hi ha adaptat semblantment al cas evolutiu de la complexitat i capacitat voladora dels ratpenats com descriu R. Dawkins en *El rellotge cec*. És a dir, a base d'esforç i d'un llarg procés, des de sempre. Bosch Martí ho ha fet des de la contemplació i amarant-se de les creacions artístiques anteriors i constituint-se en devorador de lletres, de cultura, d'art, atent des de revistes i diaris manllevats o reciclats, i amb una despesa en llibres considerable si són comprats, a més dels manllevats. Llavors ho mig paeix, estableix les seves associacions intuïcions i ho destil·la en les seves converses, en els seus articles o en la seva experiència plàstica. Les seves creacions resten indissolubles amb la seva comprensió del món i amb la seva posició dissident. Kierkegaard considerava l'experiència estètica com un projecte global de vida. Sense el seu sentit historicosocial no pot pintar.

Com ja s'ha assenyalat, els de la seva generació i les següents serem exponent d'una època en què s'ha produït una acceleració de la història més gran que mai en tot el passat. I ens hi hem hagut d'adaptar i reaccionar convenientment també com mai ningú abans. Hem hagut d'agermanar costums nous i vells. Això ho podem veure reflectit anàlogament a un recurs temàtic entre molts artistes. Alguns creatius han glossat o recreat obres d'autors anteriors des de la diferència d'unes noves premisses creatives i amb motivacions diverses més conscients o més inconscients. Tal és el cas de Bacon amb el retrat d'Innocenci X de Velázquez de la galeria Doria de Roma; o de Picasso sobre obres i personatges velazquians i d'altres; com també ho fa l'Equip Crònica i no només amb l'obra de Velázquez; o de Dalí amb Raffaello i Millet; Duchamp amb la Mona Lisa o *La Gioconda* de Da Vinci; o Balthus pel quadre *La Chambre* (1949) se serveix i transfor-

ma l'obra de Caravaggio *La resurrecció de Llätzer*. El que era en clau de *thanatos* ho substitueix per *eros*... O en l'àmbit escènic, *Una altra Fedra*, de Salvador Espriu o *La torna de la torna* d'Els Joglars... O entre els músics s'han muntat peces simfòniques partint d'un cantàbil popular, o d'un tema de Bach, o del cant gregorià.

Bosch Martí, també nou mutant, nou esglaó evolutiu d'un Goya actualitzat, vol ser un crític i profètic a la consciència dins la societat giro-nina, penyora de la contemporània i occidental, àdhuc de la universal. Ho vaig veure més clar en l'última peça del trencaclosques simbiogenètic d'ADN bosch-martinià que fou la recent exposició al Museu d'Art de Girona *Saturn devorant la humanitat, els nous retaules del s. XXI*. (El retaule de Palau Sator és ja llunyà, del s. XXI 1969). No s'atura en Goya, el pintor de la cort. Intervé sobre el més genuí, aquell que escodrinya la cara sinistra i esperpèntica de la raça humana i palpa la tragèdia mítica dins la mateixa quotidianitat. En Lluís no resta només astorat davant d'un mite antic antropòfag (Cronos devorant els seus fills o Saturn, la humanitat), sinó que palesa la permanència del contingut del mite evidenciat pel *big brother* carnívor i amenaçador que retruny encara als diaris de cada dia. En alguna obra seva, la figura de Saturn es confon força amb l'estàtua de la Llibertat, (?) –flagrant contradicció!–, ambigüitat molt evident d'allò abusiu i tràgic al qual es vol referir. Parlarem més endavant d'aquest seu exercici de consciència deconstructiva.

*L'art és la darrera platja
on es pot criticar la lògica actual.*
Adorno

En Lluís, a més, xucla energia goyesca de les pintures negres i dels desastres de la guerra, talment en èxtasi o en migdiada de relectura vampiresca, i reproduïx en gravats propis, carregats d'intenció, per fer més assequibles les seves obres, més divulgables si no són úniques, i per ampliar les experiències de les seves capacitats creatives. Així, eixamplant el vol per sobre dels gravats, es reïtera com a exponent de l'era de la reproducció gràfica benjaminiana i com a reminiscència dels fulletons *collages* (semblants als *flyers* que ara reparteixen discoteques i altres establiments), actuacions de denúncia gràfica d'altres temps portades a terme pel Grup Praxis, d'ell mateix i d'en Bep Marquès. Aleshores qui li podia vaticinar que exposaria

una mostra de denúncia sociocultural en aquell baluard d'ortodòxies d'altres temps o palau episcopal, ara baluard de cultura artística o Museu d'Art?

Segons el llenguatge científic de Lynn Margulis la cèl·lula bacteriana és la causant de les falles genètiques que generen nous esglaons evolutius, nous mutants. És el cas d'en Lluís Bosch Martí. Constitueix la simbiosi d'una cèl·lula pacifista que ingereix el bacteri bel·ligerant sense mai aconseguir digerir-lo. I el bacteri bel·ligerant dins la cèl·lula Bosch Martí es multiplica i consolida amb la seva forma de vida pacifista i bel·ligerant. Bosch Martí ens ensenya com vol lluitar ensems contra les pors interiors i contra els sistemes de domini externs en la punyent realitat historicosocial actual que fatalment ens poden anar cruspint o desintegrant del tot.

En un dels retaules els identifica com *els nous genets de l'Apocalipsi*. Com podem restar indiferents davant la paranoia de qui usa fòsfor blanc desintegrador castigant l'altra part amb el pretext que potser tenia armament químic? A qui deu atribuir l'àngel de la història la catàstrofe única actual que va acumulant ruïna sobre ruïna? Qui ha constituït novament a Saturn com a àrbitre i jutge, amo i part bel·ligerant tot alhora? A favor de qui va el pensament únic? Astrològicament, les influències de Saturn controlen tot ciutadà amb totes les antenes i parabòliques d'ones via satèl·lit i, per més inri i com un nou delme, tots els usuaris hi aportem la nostra fidel contribució. Algunes veus poden baladrejar mentre d'altres han d'emmutir. Les llibertats individuals s'empeteixen, algunes agonitzen, moren.

*...Baixem, per les paraules
tot el pou de l'esglai:
ens pujaran mots fràgils
a nova claredat.
Salvador Espriu. Íd.*

I el mutant Bosch Martí expressa el seu esquinçament de l'ànima sobre el nou sudari de la plàstica o com sigui, (el *desgarro* del poeta José Hierro i d'altres) enarborant aquella queixa que el món la reprimeix massa. «El tràgic Saturn de la nostra pintura i gravats és el crit de ràbia i d'impotència d'un vell artista humanista socialista que encara creu en la que cada dia sembla més llunyana utopia d'una Humanitat emancipada, lliure i solidària.» Fragment del text seu de presentació per a l'exposició al Museu d'Art 2005.

És bel·licista contra les actituds, els arguments, els fets i els mitjans destructors, contra el fals progrés capitalista, contra qui ostenta algun tipus de poder menys comptades excepcions i contra els excessivament interessats i oportunistes. S'equivoca quan escomet contra la persona en lloc de fer contestació. Es poden discutir les raons, les ideologies, però no maltractar verbalment ningú. Li he manifestat el meu desacord si es desborda en atacs no mesurats i innecessaris. Minen la convivència i es contradiuen amb les seves intencions més humanistes. Junt amb la seva aposta *outsider*, tot això després li costa un preu. És el seu taló d'Aquil·les. Cau en allò que ell mateix combat. Per contra, la seva xarxa de relacions personals i socials és molt compacta. Ell, mitjançant la plàstica, amb major o menor encert, aspira a fer proselitisme cultural, social i humanista. Voldria desencadenar més d'altres mutants pacifistes i bel·ligerants a Girona i arreu. I el sentim una veu propera amb afanys de transformació que no es deturen ni resten en la indiferència auscultant els batecs del món.

*Per exemple un record que percudeixi
sense contemplacions el timbal de la història,
la teva i la de tots, no pas a ritme
de marxa triomfal, sinó a compàs
de vals lent, amb un deix un pèl romàntic.*
Miquel Martí i Pol

OBJECTOR PRECOÇ I DINS EL SERVEI MILITAR

Alguna de les seves arrels biogràfiques. Abans de proliferar els moviments pacifistes i d'estendre's la pràctica de l'objecció de consciència, en Lluís visqué ja en la seva pròpia carn experiències com les que ara vull restituir per a la memòria històrica. Unes dades, a principi dels anys seixanta, poden donar merescut relleu a l'homenot Lluís. Fou company del meu germà Narcís Palahí tant durant els estudis com en el servei militar. D'aquest li havia sentit explicar i ens mostra un Bosch Martí conseqüent i antimilitarista, més que dotat d'una gran valentia, amb una sensibilitat diferent a la resta. La vivència guanya en relleu si s'emmarca en uns temps amb majors riscos i amb una atonia general per succeir plenament dins l'etapa repressora franquista. I sé que d'aleshores arrenquen més vivament el

respecte i l'estima per part del meu germà Narcís, molt per sobre de no coincidir gaire ideològicament.

Junts varen participar en una colla de fets dins del període de la *mili*, com ara les pràctiques de tir. Es transformaren en l'escenari del conflicte entre haver de complir cares enfora i els seus valors interns. El soldat Lluís es resistia a apuntar l'objectiu. Per ell representava predisposar-se a haver de disparar contra algú. En lloc de tirar a la diana cada vegada tirava a l'aire. Els comandaments l'escriidassaven i s'hi estavellaven. Ell s'hi tornava a negar fent que prevalgués la seva consciència. Era un objector *de facto*, una dissonància entre les files. Llavors, al tinent no se li ocorregué res més que obligar-lo a restar ajagut a terra sota les dianes (sic!) mentre els altres disparaven amb foc real per sobre seu. Uns *companys* s'hi divertiren. D'altres, juntament amb el meu germà, commoguts formularen les queixes pertinents per aquest tracte despietat. Aconseguiren que ni se'n fes el més mínim cas. Però en Lluís ho suportava estoicament. Preferí aquesta prova inhumana abans de claudicar tot i les pors i l'angúnia intenses que deuria sentir.

En les nostres trobades freqüents d'anys més endavant esperava que algun cop en fes esment o alguna al·lusió per reivindicar-ne cert rèdit de rebel·lia anticastrense o de coherència personal i pacifista. No ha estat el cas. Possiblement, crec, havia necessitat oblidar-ho. Recordar-li ara i ací ho considero no deixar-ho com un tabú i desitjo que no li resulti carregós, ans tot al contrari. I la vida li reservava encara altres noves proves.

*Escriure a poc a poc
 –traços blancs sobre negre–,
 al paper de la fressa,
 paraules de silenci.
 Narcís Comadira. La tasca del poeta*

QUANT AL RETAULE DE PALAU SATOR, PERFORMANCE AVANT LA LETTRE

Una nova estació de la seva quasi-passió-i-mort foren els esdeveniments entorn del retaule de Palau Sator de l'any 1969 dins del període de la dictadura franquista, amb mossèn Nicolau Montcunill. Considero que constitueixen uns moments cabdals en la seva biografia per diferents aspectes.

... *A poc a poc sortien / de port esvelts quillats
d'esperança. En ple tràngol / potser naufragaran.
Damunt del mar, enlaire / volaven ocells blancs.*
Salvador Espriu. *Íd.*

D'una manera constant Bosch Martí s'ha aplicat a fer murals reivindicatius. En aquestes intervencions ciutadanes hi coincideixen l'art i l'actuació social conscienciadora. Era una presència publicitària *outsider* de reminiscències del maig jove del 68: *Les murs ont la parole* (tenen la paraula les parets, que parlin els murs). Ara ja hi estem avesats amb tanta proliferació publicitària a més dels grafits i dels *tags*. Però era un nou mitjà assequible contra la guerra, la proliferació armamentística, les proves nuclears... principalment després del canvi democràtic a la Pell de Brau. Doncs el retaule mural de Palau Sator se situa tot seguit del maig jove del 68, al cap d'un any.

La seva generositat i desig de millora social per sobre de creences, partits i prejudicis el duia a participar en iniciatives de sentit alliberador. Sense ser creient, sempre s'ha sentit a prop de les corrents aperturistes i amb sentit social cristianes. L'eixamplament de mires del Concili Vaticà segon feia creure que els aires de renovació eren ja un valor quelcom més adquirit, un possible aval per anar avançant almenys al redós de l'Església. I el món laic més humanista i els creients renovats podien sentir-se més propers i menys *underground*. S'ideà de fer un mural progressista a l'absis, amb funcions de retaule en la línia de la *Missa de l'univers theillardiana*, amb ressonàncies del judici final de la capella Sixtina, nova mutació de Bosch Martí, en una mescla de Miquel Àngel, de Diego Ribera i d'art romànic, si es vol, més o menys reeixida. S'hi mostrava un elenc de personalitats religioses i laiques significatives en bé o en contra del curs de la història.

I els promotors i els actors de la iniciativa van passar ells mateixos a ser algú per a la història. Esdevingué amb escreix una *performance* hiperrealista no planificada sobre la situació sociopolítica del moment i amb actors extrets de la mateixa realitat: aïrats agents repressors no identificats (?) evidenciaren el seu furor destructiu i brandaren garrots contra els pinzells, els colors i les veus d'un artista d'ideologia comunista i del capellà acollidor aperturista en la línia de la teologia de l'alliberació. Molta gent començà a gosar de mostrar la seva solidaritat en favor dels agredits, mentre molts altres restaren quiets entre poc i massa prudents. Encara mancaven uns vuit anys pel canvi democràtic.

*Guaita aquests penyals! Es pensen eterns
brandint amb l'èter llur sima impàvida.
I passen els segles... la petja
del viatger tritura el granit.*
Hölderlin

Le laurier l'épouse, / la privation le consolide.
René Char
El llorer l'esgota, les privacions el consoliden.

Malauradament el feren signar amb sang pròpia aquell mural descriptiu dels rastres transcendents en l'esdevenir humà, en el *nunc transiens*. Ara la volta humil de calç blanca esborrant el miratge d'esperança resulta més abstracta i suprematista que les obres de Kazimir S. Malevich. Assenyalant l'altra cara de l'enigma hipostàtic, el *nunc stans* o eternitat, es vela i desvela el misteri, com ho fa el mateix nom de *Yahuè*, «el qui és». L'absis buit rau en blanc com un palimpsest a punt per tornar-hi a escriure, no sabem si la mort de Déu, o la projecció que, només amb encarnacions representatives i compromeses solidàriament, es justifica la transcendència, el sentit darrer de la història, allò messiànic o experiència religiosa de Benjamin. La pista resta sota un vel.

*On sait que la lumière
garde trace de son absence.*
Hélène Dorion
Sabem que en la llum / hi ha desades petjades d'absència.

BOSCH MARTÍ, PINTOR DECONSTRUCTIU

Però la càrrega dels esdeveniments d'aquesta *performance avant la lettre* i el conseqüent enrenou ens poden distreure i fer passar per alt l'anàlisi artística d'aquella composició. Bosch Martí és una pedrera de blocs deconstruccionistes pictòrics. Això no exclou catalogar altres obres seves en enquadraments diferents. I Palau Sator fou una gran obra deconstructiva. Seria com si Bosch Martí hermeneuta integrés dins les pintures de base el que Gadamer en diu el comentari històric o Heidegger en diria pensament rememorant. No és altra cosa que aplicar en terminologia de Derrida la consciència deconstructiva. Ressonen també les idees de György Lukács,

entre d'altres. Quan parla de l'art lligat a la veritat, no la comuna, sinó la del mite, que és aquella que guarda les raons i les impressions més profundes. Sobre la base de fer un retaule, Bosch Martí no el concep com una mimesi dels realitzats anteriorment. Hi posa el comentari històric en contemplar-hi un cristianisme compromès segons el moment. Es manté d'alguna manera la forma i es varia quelcom quant als continguts.

Aquell mural fou insuportable per la seva càrrega deconstructiva: apuntava a la mateixa veritat cristiana, però afinant de manera diferent respecte d'altres interpretacions o representacions del passat. És clar que és una altra mena de retaule, de crucificat, de judici final –o del pas de la història–. És la representació des d'una Església que integra i vol sintonia amb el progrés del món. Precisament moltes de les reaccions suscitades davant del mural ens posen sobre la pista de perquè no hagin resultat unes pintures neutres i inofensives. El seu pecat imperdonable era que les pintures i l'actuació en si posaven de manifest alternatives al nacionalcatolicisme que havia prevalgut i encara prevalia. Era el perill de proclamar actituds més socialitzants i integradores dels valors no només dels creients sinó de tot el món. L'altra idea de progrés. Com es podien posar al lloc dels sants personalitats ni canonitzades ni tan sols creients, i algunes encara vives? El fet de posar texans al crucificat era una hermenèutica massa agosarada de tornar a posar la redempció al costat dels actuals febles i sovint maltractats. Es podia entendre com una profanació i era una lectura deconstructiva i aguda de la història amb relació a la centralitat de les creences. Era un xoc psicològic i de consciència històrica evidenciant el canvi de valors entre dues èpoques, més enllà de l'encert de la selecció i situació dels personatges en el retaule, de la cosmovisió sincrètica i enciclopedista, o de l'eclosió arrauxada de l'artista, discutibles com tot el d'aquest món. Tot i la seva condició de no creient entengué i connectà amb la riquesa de l'horitzontalitat i de la verticalitat del missatge cristià. Es tornava a la didàctica romànica i es distanciava de subratllar tanta verticalitat (neo)gòtica fastuosa més pròxima a l'arquitectura dels palaus i a la grandesa dels egipcis.

Les figures potser no tenen la ingravidesa, posem per cas d'un Chagall. Possiblement perquè Bosch Martí no es detura en misticismes, sinó que explora realitats socials i les expressa més com descripcions costumistes i terrenals a la manera d'un Diego Ribera. En una conversa amb en Bosch Martí, confessà que si hagués de restablir el retaule milloraria aspectes formals i tècnics, fruit de la precipitació i de fer prevaler l'ebullició conceptual d'una síntesi ràpida. S'hagué de fer amb sis rals, sense gai-

res mitjans i amb sensació de presses per allò dels fets consumats. Malgrat això, l'encert rau preferentment en la intuïció conceptual deconstructiva. Dins d'aquesta línia de plantejament un retaule de Barceló resta insípid, esteticista, naufraga de calat en el tema. Gaudí i Bosch Martí s'apropen més, encara que amb diferent línia interpretativa. Barceló interpreta més en clau del *Deus sive natura* de Spinoza, un enfocament més panteista. Quant a la cosmovisió dels pintors de retaules catalans, d'un Gaudí o d'en Bosch Martí mateix, es fixen més en la centralitat de l'*homo factus est*, en la lectura i exegesi de l'encarnació, amb els sants i personatges exponencials dels valors encarnats¹.

En la recent mostra *Retaules del s. XXI* en Lluís continua en aquesta línia. Potser ha anat a recuperar el seu avantpassat Goya per la proximitat o latència vers aquesta línia de comentari històric, de voler descriure penetrant la realitat social. Hi ha descobert intuïtivament que són obres amb una intencionalitat marcada per interpretar el món des del gest, des del rostre, des de la distribució escènica del quadre contraposada als personatges cortesans. Una tasca deconstructiva ho és quan en modificar quelcom de l'obra original hi ha un xoc hermenèutic, una nova perspectiva interpretativa d'allò mateix, una nova unitat de sentit. Bosch Martí deconstrueix establint una dialèctica des d'una obra d'art anterior interpretant-la en fer-ne una altra pintura pròpia dins d'un nou context. Bacon insisteix sobre temes o bé pintures anteriors, quadres de crucifixions, o el d'Innocenci X, o bé de mites tràgics literaris d'Èsquil o de T.S. Eliot. Els deconstrueix cercant evocar el crit primitiu, tràgic, i la violència íntima com extreta de la quotidianitat. Duchamp fa una reelaboració semblant en afegir merament el bigoti a *La Gioconda*. I el mateix Duchamp estableix una altra forma deconstructiva quan pren un objecte d'ús quotidià i el reinterpreta en donar-li l'estatut d'obra d'art, els *objets trouvés*, els *ready mades*. És el que uns trenta anys després també farà Andy Warhol amb les capses *brillo*. Aquest segon deconstruccionisme té a veure amb el que s'anomena el declivi o la mort de l'art.

¹Recordem molta iconografia religiosa amb anacronismes en el vestuari i en l'entorn dels personatges celebrats. No deixen d'ésser deconstruccions, interpretacions involuntàries?, per fer-los propers? Esdevenen comentaris històrics des de la forma.

Les decoracions escèniques o posades en escena en conjunt del món de l'òpera actual usen i abusen de les formes deconstructives. La gran forma d'art que inclou música i mite ho possibilita. Ocupen una posició privilegiada. Bé quan s'encerta. Si no, fa nosa. Lévi-Strauss consagra Wagner com al pare de l'anàlisi estructural dels mites. No deixen d'ésser noves interpretacions, noves unitats de sentit. No és casual que de la deconstrucció en diguin el segon estructuralisme.

L'art metabolitza els processos socials que el sobrepassen
Adorno.

DE SOBRENOM «EL COREÀ».

Quan es repassen els moments clau de la seva trajectòria, s'observa una vertebració que encaixa, un fil d'Ariadna orientador, sense sutures ni artificis, una coherència idiosincràtica des de la infància. Reculem encara més en els records biogràfics. Érem veïns de carrer. Ells vivien a la plaça del Correu Vell i nosaltres dalt de tot de la pujada de la Força. Ells, d'una família molt liberal i permissiva. A nosaltres ens collaven més i les obligacions de cantar en l'escolania del Carme ens lligaven encara més. En Lluís anava dos o tres cursos davant meu i sovint coincidíem pel camí d'esbarjo cap a l'escola, plaça de l'Oli, Ciutadans, per davant de l'ajuntament i pujada fins als Maristes de la Mercè. El teníem per molt imaginatiu i molt inquiet. Però tots érem de bona pasta.

Bosch Martí preadolescent se'l coneixia pel sobrenom del *Coreà* (el *coreanu*, col·loquialment). Perquè era un acèrrim lector d'*Hazañas bélicas* i còmics per l'estil d'aquella època. N'estava impregnat. Els germans Maristes, en ésser un alumne mogut a canvi d'estar-se més tranquil, li permetien uns moments de glòria, una catarsi bel·licista l'últim quart de classe d'alguns matins. Tota la gran pissarra era per ell. El guix fins a cert punt. Allà s'esplaiava de valent. I algunes vegades ens hi aplegàvem alumnes d'alguna altra aula com si d'un espectacle es tractés. De fet ho era. Dibuíava amb molta traça els avions de cada bàndol esquemàticament, així com els blindats, els perfils dels terrenys, els filats, els camions, les tropes... i ratlles i més ratlles parabòliques dels projectils de dalt a baix i en totes direccions, fins a no deixar ni un trosset de negre viu, veritable representació devastadora en traces de guix. Mentrestant s'acompanyava acústicament, fent-s'ho ell tot sol, de narrador, diàlegs (més aviat ordres i breus comentaris) i infinits efectes sonors identificadors. L'esborrador servia per afegir-hi nous episodis. I a terra un bon grapat de pols. Era una autèntica confrontació bèl·lica en forma de *performance* sense esgotar-se-li encara tot el delit.

Vist des d'ara, sota del seu esbargiment hi havia, amb moltes probabilitats, una sensibilitat que intentava digerir, passant-ho a jocs, les atrocitats de les guerres recents. Notícies escoltades per ràdio afavorien haver-les d'imaginar i els còmics distanciaven i apropaven figuracions d'aquesta realitat. Ell donava el millor del seu gaudi interior, la seva joguina, als altres generosament. Mentre que la majoria de nens solen ésser més

egocèntrics i narcisistes. Amb l'oportunitat escolar d'autoafirmació narrativa i plàstica a més podia descarregar les seves energies sobreres, elaborar les pròpies pors i tenir auditori assegurat.

El que satisfà a l'esteta en realitat és l'absoluta insatisfacció.
Kierkegaard

ANGELUS NOVUS

*No hi ha altre bé que el dir bé (beneir?) i
el ben dir no ens diu on és el bé.*
Jacques Lacan

Sóc un ignorant d'en Bosch Martí
Per això m'he atrevit a adjectivar-lo.

He caigut en la mateixa fal·làcia comuna que fa ell, que fem tots,
cosificar els altres, codificar-los, fossilitzar-los dins nostre,
com quelcom més manipulable, més operatiu
per l'artifici identificador.
La falsa identitat reduccionista pels epítets
el coix, el borni, el coreà...,
equival a dir l'etiqueta del simplisme pels prejudicis.
Hi fa molt la proximitat mal portada, *ja ens coneixem tots!*
Ah! Sí? Potser les branques no deixen veure el bosc.
Ens hem quedat atrapats en els mots apriorístics, sobrenoms, sub-
noms, malnoms,
Sentiments lleugers, nuats, desnuats, pesats...

No he sabut trobar el substantiu, el pinyol, la substància amagada
darrere l'adjectiu.
També és cert que he indagat en el que ha viscut.
He volgut apropar la seva cara humana, artística, el seu mèrit.
Que es constitueix en sentinella davant les contradiccions del nostre món,
Que se situa en *la rive gauche*,
fins i tot és una veu agosarada i crítica contra l'*statu quo*
I una veu que vol estar a favor dels més febles...
Ben segur que m'hauré oblidat de traces prou importants.

Com, per exemple, que és professor d'arts plàstiques amb ganes de desvetllar interès per l'art, la cultura humanista i el desenvolupament integral dels alumnes. Es fa estimar.

En canvi, em costa renunciar a tota una miscel·lània d'altres records que consolidarien la fluorescència del seu tarannà.

N'espigolava alguns només referint-me a noms propis significatius en la seva trajectòria.

Enric Marquès, Assemblea Democràtica d'Artistes, Carles Gri, Alfred Alís, Isidre Vicens, Pep Colomer, Damià Escuder, Bep Marquès, Afic, Marissa Badia, Montse Illa, Robert Mares, Josep Perpinyà, Jordi Rodríguez Amat, Claveguera, Barberà, Peio Pascual, Ricard Planas...

Ara no s'escau. Fóra inacabable.

Doncs, perquè he ben dit sobre ell? Calia?

Una gran part per una mica de satisfacció seva.

Ja s'ho val. Però també per retornar-li la seva imatge.

Com és vist i com pot ésser recordat, més enllà del seu propi record.

Però malgrat haver-ne ben dit, em temo un efecte pervers.

Conèixer-lo, per què, per poder-lo adjectivar millor o pitjor?

Per a la posteritat que he dit abans, a l'inici?

Ja en sabran més aleshores de substantivar? Els caldrà tot això per res?

Anirem cap a millor o cap a pitjor?

Volent fer transcendir de la caricatura adjectivant

en la convivència gironina potser ara serà encara més accentuada.

No ho tinc gens clar. Cada vegada menys.

D'en Lluís Bosch Martí n'he dit bé i això li és un bé. Però aquest ben dir no ens diu on és el bé. En la seva pintura? En la generositat, en la vocació de sentinella i...

No he sabut trobar el nucli, la substància. Sinó digueu-me d'on li ve aquest coratge, la seva empena irreductible? Quan transita pel Barri Vell cap al seu taller i estudi el seu pas delata energia, decisió, nervi... no s'esgota el seu delit.

En Lluís sent dins seu una força irresistible d'haver de dir quelcom als altres. Hi posa el que pot de la seva generositat. Talment com un notari de la contemporaneïtat proclama *Noverint universi*: ...es fa saber a tothom: ...la

catàstrofe única, l'abús de poder... Vol una altra mena de món, un altre sentit de progrés. S'identifica, per tant, amb l'*Angelus novus*. Posa tots els cinc sentits, o més, per fer-nos arribar els missatges. I abans s'ha de documentar convenientment, s'ha d'entregar a una anàlisi crítica. És així com omple de sentit el seu camí, les seves hores.

El llenguatge fou donat a l'home perquè testimoniï el que és.
Hölderlin

Sovint m'he preguntat com suporta tan bé els contratemps, la frustració? Ell ho resol en part pintant, tornant al seu *hobby* de les lectures que li representa el 60% del temps. Freud assenyala que «la paraula posseeix el poeta». Plató ho deia més punyent: «el poema devora el poeta». La pintura, la lectura, el posseeixen, el devoren. A vegades li he dit que sort en té de refugiar-se en el *sublim*:

Le sublime est un départ.
Quelque chose de nous qui au lieu
de nous suivre, prend son écart
et s'habitue aux cieux.

Rainer M. Rilke. *Poemes francesos*

(El sublim és una partença./Quelcom nostre hauria de seguir/
i es desvia al paradís / i s'hi acomoda.)

És clar que sovint deu sentir-se les ales travades. Però encara no les ha perdudes, ni s'han fos com les d'Ícar. L'huracà demiürg advers, el torb, els tsunamis, els ciclons per l'efecte hivernacle, les garrotades encara l'enforteixen més.

El poeta transforma amb indiferència,
la derrota en victòria, la victòria en derrota,
emperador prenatal a qui només li preocupa el llibre del cel.
René Char

No ha pas triat ell tenir el semblant astorat de l'àngel de la història. Cada ruïna provocada per la brutalitat humana en nom del progrés pels nous genets de l'Apocalipsi el (ens) remet a la catàstrofe única. Països on

després de passar les *forces alliberadores* no varien gens d'on ha passat la força del tsunami, dels huracans. Prou voldria ell poder despertar els difunts i recompondre allò esmicolat...

*Des que s'inventaren les càmeres el 1839,
la fotografia ha acompanyat sempre la mort.*
Susan Sontag

I torna a l'estudi, pinta, escriu, conversa.

*Tu artista no et consideris un profeta.
Fes el que ets capaç de fer i torna a la pintura...
Tornar a la pintura és tornar a l'origen.*
Gao Xingjian

Text inclòs en la presentació de *Retaules del s. XXI*. al MD'A. Girona 2005.

Els orígens de la seva set pictòrica, d'escriure i d'actuar és una necessitat d'entendre i d'omplir la seva existència, les seves relacions. No podem recular als inicis més antics de quan fou desterrat a Girona o per una poma, o per culpa d'una serp o per un altre àngel...

Sí que podem buscar en el que ja sabem i potser consta en aquest escrit. Segons Jacques Lacan el que s'amaga sota qualsevol pràctica artística és el record d'un desig impossible de satisfer. Allò que es produeix resulta com un artifici que a la vegada mostra i amaga un enigma impossible d'ésser resolt per un mateix. Per tant, sempre gira entorn d'un nucli impossible d'abastar. Els desigs insatisfets són el brollador de les fantasies. I es van creant noves obres, noves recerques, noves accions, noves conquestes existencials.

*L'art és l'espai on el pensament
s'interroga sobre el sentit del ser.*
M. Heidegger

De tot el que hem narrat abans potser podem trobar un enunciat que encercli possiblement més de prop l'enigma d'en Lluís:
tota la vida va pintant pissarres pacifistes i bel·licistes,
aquesta és la seva terra promesa i perduda.

Sota les seves obres hi ha sempre la pissarra. Representa els seus moments de glòria i quan es pot fer escoltar.

Bosch Martí així s'adequa a l'arquetip del subjecte de Walter Benjamin, el *flâneur*: és l'adult que conserva aquella empena, aquella vive-sa d'una experiència viscuda en la infància (la seva diferència) on s'integra tot un món nou a l'espai simbòlic. Li confereix com una unitat en allò dispers al llarg dels dies. La vida del *flâneur* és la d'aquell incapaç de no escoltar... Pel *flâneur* el carrer condueix vers un temps convuls.

Però també hi ha la veritat com a absència més a la manera de M. Blanchot. Un nucli irreductible de l'enigma propi. Artista dels límits de la societat, en la soledat de l'apàtrida, visionari que no podrà arribar a Ítaca, adreçant-se, adreçant-nos vers algun lloc, potser com els pallassos apagògics de Beckett vers el no-res.

Sempre estarà deconstruint la pissarra de la realitat pel comentari històric des de la seva utopia, el regne infundat que mai podrà ésser...

Vinc d'allò tràgic i vers allò tràgic m'adreço..

Nietzsche

Bosch Martí no mira per la cara del davant com la majoria, sinó pel darrere del tapis de la realitat. Continua amb aquella sensibilitat diferent a la resta. Cara i creu del món de la representació que estan en continuïtat talment la cinta de Moebius. Viure el camí d'anada i de tornada alhora. Ni el pensament màgic, ni el de la banalització sinó el pensament crític solca entre els esdeveniments mundials i els més locals. Sempre té al davant els nusos del tapis, el nus gordià de la història fatal contemporània. Un ideal marxista envoltat d'obscurantisme. El seu imaginari té una densitat pròpia, el seu estil anant als valors troncs sense aturar-se gaire en els matisos. Pinta l'entrellat des de la cara inversa de la realitat. Li poden pesar més les idees que la presentació formal mateixa. Quant a la profunditat d'una obra d'art, ha d'estar no tant en la intenció de l'artista sinó en el *closing in* de la mirada, en la consecució formal i material, en el tel dels colors com celebrem en algunes obres seves. Està al corrent de tot el que pot, però per sobre del flux i reflux de les tendències fugint de les uniformitzacions nefastes en l'art, de les modes. Ni els cants de sirena del progrés sense límits. S'ha fet seu que el destí del poeta és servir la veritat, l'experiència estètica com a projecte de vida.

*L'ART és la més apassionada inversió del món,
el camí de tornada de l'infinít, on se't fan trobadisses
totes les coses sinceres, i hom les veu en tota la seva figura,*

MANEL PALAHÍ

el seu rostre s'apropa, els seus moviments guanyen en detall...

Rainer M. Rilke

On he escrit més com un simple relat és on trobo la major profunditat d'en Lluís. En els apartats més descriptius hi ha més les veritats de pissarra. En la teranyina d'unes traces evanescents de guix fetes per un infant hi penja la gran tragèdia d'un món que sempre més l'aclapararà. Sempre més l'exposarà davant la nostra mirada. Com més en l'epidermis de les seves obres i de les seves vivències es nota més el crit del seu inconscient. Perquè «l'inconscient es troba en la superfície» (Jacques Lacan). Manca tan sols voler-lo veure i saber-ne per poder-lo palpar.

*Sempre he posat en els meus escrits
tota la meva vida i la meva persona entera.
Ignoro tot el que puguin ésser
problemes purament intel·lectuals.
Nietzsche.*

EPÍLEG

La maleta perduda de Walter Benjamin. Hi volia salvar algunes obres seves traspasant l'altra banda dels límits. Amb aquestes ratlles sobre en Lluís he pretès salvar possiblement una altra maleta: quelcom espars unint-ho en un exercici recopilatori que materialitzi allò múltiple de la seva vida. He posat l'accent en el gra (potser massa?) i he procurat esventar la palla per no distreure. Aquest epíleg també recull algunes engrunes disperses, béns col·laterals d'aquest altre elogi a la dispersió.

Cerquem l'artista que ens faci retrobar amb nosaltres mateixos.

Erns Bloch

Com és que les raons i els sentiments de *La pell de brau del 1959* encaixin tant per al 2005 com amb la realitat més àmplia i actual del planeta? El crit d'en Lluís i el seu somni aniran quedant desfasats? O com els escrits de Kafka i altres es mantindran o recuperaran vigència? Si diuen quasi el mateix reflexionant sobre les guerres, posem per cas Bosch Martí i Susan Sontag, llegirem amb el mateix interès i credulitat a ella que al conciutadà proper?

*L'art veritable sempre representa
la totalitat de la vida humana.*

György Lukács

Espriu, clarivident, cabalístic, operava sobre la Pell de Brau però el bisturí serveix més enllà, pels indrets del món on s'ha encauat l'esglai. Avui la taca s'estén arreu transcendent la insularitat i la peninsularitat, projectant-se a la totalitat del globus (i vers el futur?). Així s'evidencia en l'obra d'Espriu que s'esberla el temps cronològic per accedir al temps arquetípic del mite, a la intemporalitat. Semblantment al *Guernica* de Picasso ja restarà com a icona paradigmàtica, arquetípic de la destrucció bèl·lica. Sempre és entre germans. Espriu, Picasso han servit de base ja per a altres artistes plàstics, Guinovart, músics, Raimon, poetes,...

*...No el sol, sino la pàlida
bombilla eléctrica del frío
horror que hizo nacer
el gris coagulado de Guernica.*

José Ángel Valente

Els homes no poden ser si no són lliures.
Salvador Espriu (cantat per en Raimon)

Miquel Àngel, Goya, Marx, Freud, Picasso, Gaudí, Espriu, Dalí, Miró, Tàpies, Pau Casals... són alguns dels noms en el cim de l'Olimp universalista dels grans mestres. Al seu costat i en l'àmbit més localista necessitem els pàlpits d'aquelles veus, com les d'en Lluís i moltes d'altres, que no resten com mers espectadors ni plagiadors, sinó que participen de la mateixa creativitat deconstruint la realitat més quotidiana, o bé algunes obres que els han precedit o tot allò que mogui el seu interès. No sabem com els tractarà l'esdevenidor.

*Homme de la pluie et enfant du beau temps
Vous mains de défaite et de progrès
Me sont également nécessaires.*

René Chaire

Home de la pluja i nen del bon temps
Vostres mans de derrota i de progrés
em calen igualment.

Avui he trencat una llança a favor d'en Lluís. No només per a ell. Les cròniques de Girona amb el seu buit restarien inacabades. Ell omple un espai en les relacions de la ciutat amb bastant de contrapunt crític, amb vehemència, tendint a un esperit pur o puritanisme d'esquerres i d'antipoder. Fins al punt, des de la meva estima, que algunes de les seves actituds que s'excedeixen les voldria diferents. Es radicalitza massa i no suporta en l'altre el que li pugui semblar inconseqüència des de la seva òptica. Caldria llavors una crítica més constructiva i depurada. Cal tenir consciència crítica, sense creure's la consciència dels altres. Però també caldria una societat (una Girona) més integradora i on les oportunitats fossin més repartides. En la convivència ciutadana hi ha molts *a priori* o prejudicis i mentre hi ha uns favoritismes per a uns, se n'estigmatitzen altres tendint a sempre més. Si bé en Lluís accepta que en ell hi ha unes parcel·les quelcom inhòspites, cantelludes, a sota hi ha també una gran generositat, una gran tasca de voler una millora social i moltes aportacions artísticoculturals al llarg dels anys. Potser sóc irenista, però somnio i crec que es poden apropar els extrems.

*Dors dans le creux de ma main
olivier en terre nouvelle.*

René Char

Dorm en el clot de la meva mà / l'olivera en terra novella.

Girona, desembre del 2005